

Isabel
Allende
Violeta

ROMAN

ÇEVİRİ: İNCİ KUT

♥ can
çağdaş

ISABEL ALLENDE

VIOLETA

Can Çağdaş

Violeta, Isabel Allende

İspanyolca aslından çeviren: İnci Kut

Violeta

İlk (bu çeviride kaynak alınan) baskı: Penguin Random House Grupo Editorial,
S. A. U, 2022

© 2022, Isabel Allende

© 2023, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Aralık 2023, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Didem Bayındır

Editör: Emrah İmre

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni ve dizi tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak uygulama: Kubilay Bakmaz / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Melisa Matbaacılık Yayıncılık San ve Dış Tic. Ltd.

Maltepe Mah. Davutpaşa Çifttehavuzlar Sk. No: 16 Acar San. Sit.

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 45099

ISBN 978-975-07-6273-4

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

ISABEL ALLENDE
VIOLETA

ROMAN

İspanyolca aslından çeviren

İnci Kut

♥can

Isabel Allende'nin Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Ruhlar Evi, 1990

Eva Luna, 1990

Eva Luna Anlatıyor, 1991

Aşktan ve Gölgeden, 1992

Sonsuz Düzen, 1993

Paula, 1995

Aphrodite, 1999

Kaderin Kızı, 2000

Sararmış Bir Fotoğraf, 2002

Yüreğimdeki Ülkem, 2004

Zorro, 2005

Canım Sevgilim Inés, 2009

Denizin Altındaki Ada, 2010

Günlerin Getirdiği, 2011

Maya'nın Günlüğü, 2013

Cinayet Oyunu, 2015

Japon Sevgili, 2017

Kış Ortasında, 2020

Denizin Uzun Taçyaprağı, 2022

ISABEL ALLENDE, 1942'de Peru'da doğdu. Şilili bir diplomat olan babasının görev süresi bitince ailesiyle birlikte Şili'ye geri döndü. 1967'de kariyerine gazeteci olarak *Mampato* ve *Paula* dergisi gibi Şili medyasında yazılar yayımlayarak başladı, burada "Civilice a su troglodita" ("İlkel İnsanı Uygarlaştırın") adını verdiği köşesinde yazdığı yazılarla sesini duyurdu. 1973 Askerî Darbesi'nde babasının kuzeni Salvador Allende'nin öldürülmesinden sonra 1975'ten 1988'e kadar yaşadığı Venezuela'ya sığınmak zorunda kaldı. 1981'de ölümcül hasta olan büyükbabasına yazdığı mektup daha sonra ilk romanı *Ruhlar Evi*'ne dönüştü. 1982'de *Ruhlar Evi*'ni 1984'te *Aşktan ve Gölgeden*, 1985'te *Eva Luna* adlı romanları, 1989'da *Eva Luna Anlatıyor* adlı öykü kitabı izledi. *Sonsuz Düzen* romanı 1991'de, *Paula* 1994'te, *Kaderin Kızı* 1999'da, *Sararmış Bir Fotoğraf* 2000'de, *Yüreğimdeki Ülkem* 2003'te yayımlandı. Allende 2002-2004 yılları arasında *Canavarlar Kenti*, *Altın Ejder Krallığı* ve *Pigmeler Ormanı* adlı romanlardan oluşan gençlik üçlemesini kaleme aldı. Allende, gerçekçi bir anlatım ve siyasal bir yaklaşımla büyümlü gerçekçiliğin gerçeküstücü geleneğini ustaca kaynaştırdı.

İNCİ KUT, lise öğrenimini 1960'ta Ankara Koleji'nde tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi DTCF İngiliz Dili ve Edebiyatı ve Varşova Üniversitesi İspanyol Filolojisi bölümlerinden mezun oldu. 1990 yılından başlayarak Miguel Delibes, Gabriel García Márquez, Isabel Allende, Mario Vargas Llosa, José Mauro de Vasconcelos ve José Sarama-

go gibi İspanyol, Portekizli ve Güney Amerikalı yazarların roman ve öykülerini Türkçeye kazandırdı.

Yaşlılık günlerimin temel direği Nicolás ile Lori'ye
Çok sevdiğim dostum Felipe Berrios del Solar'a.

*Tell me, what is it you plan to do
with your one wild and precious life?*¹

“The Summer Day”, Mary Oliver

1. Söyle bana, ne yapmayı düşünüyorsun / o vahşi ve değerli biricik yaşamınla?
(Y.N.)

Sevgili Camilo,

Bu sayfaları yazmaktaki niyetim sana bir tanıklık bırakmak, çünkü öyle sanıyorum ki uzak bir gelecekte, yaşlanıp da beni düşündüğünde, belleğin sana ihanet edecek, hani sen hep unutmansındır ya, insanın bu kusuru zamanla beter olur. Hayatım anlatılmaya değer, erdemlerimden çok günahlarım yüzünden, ki bunların pek çoğu senin aklının ucundan bile geçmez. İşte burada bunları anlatıyorum sana. Göreceksin ki hayatım bir roman gibi geçti.

Az önce sözünü ettiğim günahlarımdan bazıları dışında bütün hayatımın yazılı olduğu mektuplarım sende ama ben öldüğümde onları yakacağına söz vermelisin; çünkü yazdıklarımın hepsi duygu yüklü ve çoğu kötülük dolu. İşte şimdi yazdığım bu özet o abartılı yazışmaların yerini alacak.

Seni bu dünyadaki herkesten çok seviyorum.

Violeta
Santa Clara, Eylül 2020

BİRİNCİ BÖLÜM

Sürgün
(1920-1940)

I

Salgının yaşandığı 1920 yılında fırtınalı bir cuma günü gelmişim dünyaya. Doğduğum o akşam, fırtınalı günlerde hep olduğu gibi yine elektrikler kesilmiş, bu gibi acil durumlar için her zaman el altında tuttıkları mumlarla gaz lambalarını yakmışlar. Annem María Gracia, daha önce beş kez doğum yaptığından öylesine iyi bildiği sancıların başladığını hissetmiş ve bu kritik durumda kaç kez yanında bulduklarından hiçbir şaşkınlık geçirmeyen ablalarının yardımıyla bir oğlan çocuk daha doğurmaya razı olmuş bir halde kendini ağrılara bırakmış. Ailenin hekimi kırsaldaki hastanelerden birinde haftalardan beri dur durak bilmeden çalışıyormuş, doğum gibi sıradan bir şey için onu çağtırmak düşüncesizlik olur gibi gelmiş onlara. Daha önceki doğumlarda hep aynı ebeden yardım almışlarmış, ama kadıncağız salgının ilk kurbanlarından biri olmuş, başka bir ebe de tanımıyorlarmış.

Annem yetişkin hayatı boyunca ya gebe ya loğusa olduğunu ya da beklenmedik bir düşükten sonra nekahet dönemini geçirdiğini hesaplardı hep. En büyük oğlu José Antonio on yedisini bitirmişti, bundan emindi, zira ülkenin yarısını yerle bir eden ve geride binlerce ölü bırakan en kötü depremlerden birini geçirdiğimiz yıl doğmuştu

oğlu, ama ne öteki çocuklarının yaşlarını hatırlardı ne de kaç düşük yaptığını. Bu düşüklerin her biri onu aylarca perişan eder, her bir doğum çok uzun bir süre boyunca onu bitkin ve melankolik bir halde bırakırdı. Evlenmeden önce, yeşil gözleriyle unutulmaz güzellikteki yüzü, yarı saydam teni ve ince uzun endamıyla başkent in sosyete ye daha yeni adım atmış en güzel kızımı ş, ama anneliğ in aşırılıkları bedenini biçimsizleştirip ruhunu tüketmiş.

Annem kuramsal olarak çocuklarını severdi ama uygulamada onları rahat edeceği bir mesafede tutmayı yeğlerdi, çünkü oğlan çocuklardan oluşan bu gürühtan taşan enerji onun o küçücük kadını ş krallığı nda adeta bir savaş etkisi yapıyordu. Bir keresinde rahip efendiye günah çıkartırken, sanki iblis in lanetine uğramış gibi erkek çocuk doğurmaya mahkûm olduğunu söylemiş. Tövbe ederek iki yıl boyunca her Allah'ın günü bir tespih duası okuma ve kilisenin onarımı için hatırı sayılır bir bağışta bulunma cezası almış. Kocas ı da bir daha günah çıkartmasını yasaklamış.

Benim doğduğum gün, evde her türlü hizmeti gören Torito adındaki genç uşak, Pilar Teyzemin gözetimi altında bir merdivene çıkarak, böyle durumlar için dolaplardan birinde sakladıkları ipleri tavana bizzat kendisinin takmış olduğu çelik kancalara bağlamış. Annem, üzerinde geceliğiyle diz çökmüş, her bir eliyle bir ipi kavrayıp asılarak, kendisine hiç bitmeyecekmiş gibi gelen bir süre boyunca ıkınıp durmuş, bir yandan da başka zamanlarda asla ağzına almadığı galiz küfürlerle lanet okuyormuş. Bacaklarının arasına doğru çömelen Pía Teyzem de doğacak çocuğu yere düşmeden önce tutmak üzere hazır bekliyormuş. Doğum sonrası için demlediği ısırgan, adaçayı ve sedefotunu da hazır tutuyormuş. Kepenlerde patlayıp çatıdan kiremit parçalarını söken fırtınanın gürültüsü annemin iniltilerini ve en sondaki

upuzun feryadını bastırırken önce kafamın, hemen ardından da kaygan salgılara ve kana bulanmış bedenimin dışarı çıkmasıyla teyzemin ellerinin arasından kayıp ahşap zemine çakılmışım.

“Amma da sakarsın Pía!” diye haykırmış Pilar, beni tek ayağımdan tutup yerden kaldırarak. “Bu bir kız!” diye de eklemiş, şaşkınlık içinde.

“Olamaz, iyi bak,” diye lafı ağzının içinde gevelemiş annem, bitkin bir halde.

“Dediğim gibi, kardeşim, bunun pipisi yok,” diye karşılık vermiş öteki.

O gece babam kulüpte akşam yemeğini yiyip birkaç el bezik oynadıktan sonra eve geç vakit dönmüş ve aileyi selamlamadan önce üstünü başını değiştirip temizlik niyetine alkole her tarafını ovuşturmak üzere dosdoğru odasına gitmiş. O gece nöbette olan hizmetçiden bir kadeh konyak istemiş, ama kız patronla konuşmaya alışık olmadığından ona haberi vermeyi akıl edememiş, sonra da babam karısını selamlamaya yatak odasına gitmiş. Kanın oksit kokusu daha eşiği aşmadan ne olup bittiği konusunda uyarmış onu. Annemi, suratı kıpkırmızı kesilmiş, saçları terden sıvılaşmış bir halde, üzerinde temiz bir gecelikle yatakta dinlenir bulmuş. Tavandan sarkan ipleri ve kovalar dolusu kirli bezleri çoktan ortadan kaldırmışlardı.

“Neden bana haber vermemişler!” diye haykırmış, karısını alnından öpmeden önce.

“Nasıl verebilirdik ki? Şoför seninle beraberdi, şu senin silahlı ırgatların geçmemize izin verselerdi bile bu fırtınalı havada hiçbirimizin dışarı çıkacak hali yoktu,” diye karşılık vermiş Pilar, pek de nazik olmayan bir ses tonuyla.

“Kızımız oldu, Arsenio. Sonunda bir kızın oldu,” diye araya girmiş Pía, kucagında tuttuğu çıkını göstererek.

“Tanrı’ya şükürler olsun!” diye mırıldanmış babam ama sarmalandığı şalın kıvrımları arasından görünen be-beği görünce tebessümü dudaklarından silinmiş. “Bunun alnında bir yumurta var!”

“Merak etme. Bazı çocuklar böyle doğar, birkaç gün içinde normale dönerler. Zekâ belirtisidir bu,” diye bir yalan uyduruvermiş Pilar, kızının dünyaya kafa üstü geldiğini ona söylememek için.

“Adını ne koyacaksınız?” diye sormuş Pía.

“Violeta,” demiş annem kararlı bir ifadeyle, kocasının müdahale etmesine fırsat vermeyerek.

19. yüzyılın başlarında ilk Bağımsızlık bayrağındaki armayı işleyen büyük anneannemin anlı şanlı adımı bu.

Pandemi ailemi gafil avlamış değildi. Limandaki sokaklarda sürünen ölümcül hastalarla ve morgda bedenleri maviye dönmüş ölülerin korkutucu derecede artan sayılarıyla ilgili haberler ortalıkta dolaşmaya başlar başlamaz, babam Arsenio del Valle salgının başkente ulaşmasının birkaç günden fazla sürmeyeceğini hesaplamış ve hiç telaşa kapılmamıştı, çünkü zaten hastalığın gelmesini bekliyordu. Her konuda gösterdiği ve hem işlerini yürütmekte hem de para kazanmasında işine yaramış olan tez canlılığıyla kendini bu olasılığa hazırlamıştı. Babam, erkek kardeşlerinin arasında, büyük büyükbabamı toplumda öne çıkaran ve büyükbabama da kalıtsal olarak geçen varlıklı adam saygınlığını geri alma yolunda ilerleyen tek kişiydi, zira büyükbabam çok fazla çocuk sahibi ve dürüst bir insan olduğundan yıllar geçtikçe o saygınlığı giderek kaybetmişti. Büyükbabamızın sahip olduğu on beş çocuktan on biri hayattaydı, babamın bö-

bürlenerek söylediği gibi Del Valle'lerin kanının ne kadar güçlü olduğunu kanıtlayan hatırı sayılır bir sayıydı bu, ne var ki o kadar kalabalık bir aileyi geçindirmek büyük bir çaba ve çok para gerektiriyordu, böylece o servet eriyip gitmişti.

Basın organları o hastalıktan adıyla sanıyla söz etmeye başlamadan önce babam bunun İspanyol gribi olduğunu çoktan biliyordu, çünkü yabancı gazeteler sayesinde dünyada neler olup bittiğinden haberdardı, gerçi bu gazeteler Birlik Kulübü'ne gecikmiş olarak geliyordu ama yerli gazetelerdekinden çok daha fazla haber içeriyordu, ayrıca bir de elkitapçığındaki talimata uyarak kendisinin yaptığı bir telsiz aracılığıyla başka meraklılarla bağlantı kuruyor, kısa dalga iletişimin parazitleri ve düdük sesleri arasında pandeminin dünyanın başka yerlerinde yarattığı gerçek yıkımdan haberi oluyordu. Virüsün daha başlangıcından itibaren nasıl ilerlediğini izlemişti, Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde nasıl bir afet havası estirdiğini biliyordu, eğer uygar ülkelerde o kadar trajik sonuçlar doğurduysa, daha sınırlı olanaklara sahip olan ve halkın daha cahil olduğu bizim ülkemizde çok daha beter olması beklenebilirdi.

Kısaca "grip" diye adlandırdıkları İspanyol gribi neredeyse iki yıl gecikmeyle geliyordu bize. Bilim çevrelerine bakılırsa, bizler coğrafi açıdan yalıtılmış olduğumuzdan paçayı kurtarmıştık, bir yanımızda dağların oluşturduğu doğal engel, öbür yanımızda uzanan okyanus, iklimin güzelliği ve her yerden uzak konumumuz, hastalığın bulaştığı yabancıların gereksiz yere gelip gitmelerinden bizi koruyordu ama halkın ortak kanısı, bu durumu, koruyucu ayin alaylarıyla andıkları Peder Juan Quiroga'nın müdahalesine yoruyordu. Onurlandırma zahmetine değen tek azizdi o, çünkü Vatikan aziz olarak kutsamadığı halde gündelik hayattaki mucizeler konu-

sunda kimse onunla aşık atamazdı. Yine de 1920 yılında virüs kimsenin tahmin edemediği öyle bir şiddet ve ihtisamla ÷lkemize geldi ki bütün bilimsel ve teolojik kuramları yerle bir etti.

Hastalık, hiçbir şeyin kâr etmediği ölümcül bir üşümeyle başlıyordu, arkasından bütün vücudu saran bir ateş, insanın kafasını çatlatan bir baş ağrısı, gözlerde ve boğazda korkunç bir yanma, yarım metre ötede bekleyen ölümün dehşet verici görüntüsü karşısında geçirilen hezeyanlar geliyordu. Hastanın derisi giderek koyulaşan bir mavi renk almaya başlıyor, ellerinin ve ayaklarının rengi kararıyor, öksürmekten nefes alamıyor, kanlı bir köpük akciğerleri kaplıyor, kurban can çekişerek inliyor ve sonunda soluk alamaz oluyordu. Daha talihli olanlar birkaç saat içinde ölüp gidiyorlardı.

Babam, bu hastalığın, Avrupa'da sürüp giden savaşta, bulaşmamasının imkânsız olduğu siperlerin içinde balık istifi olmuş askerler arasında kurşunlarla hardal gazının neden olduğundan çok daha fazla ölüme neden olduğunu düşünmekte haksız sayılmazdı. Hastalık aynı şiddetle Birleşik Amerika ve Meksika'yı da kasıp kavurmuş, sonra Güney Amerika'ya yayılmaya başlamıştı. Gazeteler, öteki ÷lkelerde cesetlerin, defnetmeye ne vakit ne de yeterli mezarlık olduğundan sokaklarda odun yığınları gibi istiflendiğini yazıyordu, insanlığın üçte biri bu hastalığa yakalanmış, elli milyondan fazla insan ölmüştü, ne var ki bütün bu haberler ortalıkta dolaşan korkunç söylentiler kadar çelişkiliydi. Avrupa'daki Büyük Savaş'ın sürdüğü o korkunç dört yılı sonlandıran ateşkes imzalandığından bu yana aradan on sekiz ay geçmişti ve askerî sansürün gizlediği pandeminin gerçek boyutları daha yeni yeni ortaya çıkmaya başlıyordu. Hiçbir ÷lke kendi kayıplarının sayısını bildirmeye yanaşmıyordu; yalnızca çatışmada tarafsız kalmış olan İspanya has-

talıkla ilgili haberler yayımlıyordu, işte bu yüzden sonunda bu hastalığa “İspanyol gribi” adını koymuşlardı.

Daha önceleri ülkemizdeki insanlar her zamanki bildik nedenlerle ölüp giderlerdi, yani çaresi olmayan yoksulluktan, kötü alışkanlıklardan, kavga dövüşten, kazalardan, kirli sulardan, tifüsten ve yılların getirdiği yıpranmışlıktan. İnsanların onurlu bir şekilde defnedilmesine fırsat veren doğal bir süreçti bu, oysa tıpkı bir kaplan yırtıcılığıyla saldırıya geçen grip hastalığının gelmesiyle, can çekişen hastaları teselli etmekten ve matem ritüellerinden vazgeçmek zorunda kalınmıştı.

İlk vakalar, sonbaharın sonlarına doğru limandaki eğlence yerlerinde baş göstermiş, ama babamın dışında hiç kimse bunları gerektiği kadar önemsememişti, zira hastalığın kurbanları hayat kadınları, suç dünyasının insanları ve kaçakçılardı. Bunun limana uğrayan denizcilerin Endonezya’dan getirdiği zührevi bir hastalık olduğunu söylüyorlardı. Ne var ki çok geçmeden ortalığa yayılan felaketi gizlemek artık imkânsız hale gelmişti, suçlu insanların dip dibe yaşamasına ve eğlence hayatına yüklemeyi artık daha fazla sürdüremezlerdi, çünkü hastalık günahkârlarla faziletkârlar arasında ayırım yapmıyordu. Virüs Peder Quiroga’yı yenilgiye uğratmış, tam bir başıboşluk içinde ve kudurmuşçasına ortalıkta dolaşarak çocuklarla yaşlılara, zenginlerle yoksullara saldırıyordu. Operet kumpanyasının tüm oyuncularını ve Kongre üyelerinin birçoğu hastalanınca magazin basını Kıyamet Günü’nün geldiğini duyurdu, işte o zaman hükümet sınırları kapatıp limanları denetim altına almaya karar verdi. Ama artık çok geçti.

Üç rahiple yapılan ayinler ve boyunlara asılan kâfuru muskaları hastalığın bulaşmasını engellemeye yetmiyordu. Yaklaşmakta olan kış mevsimi ve yağın ilk yağmurlarla beraber durum daha da kötüye gitmişti. Spor alanlarının

da sahra hastaneleri, belediye mezbahasının buzhanelerinde morglar kurmak, toplu mezar çukurları açmak gerekiyordu, yoksulların cesetleri buralara atılıp üstleri kireçle örtülüyordu. Hastalığın halk arasında sanıldığı gibi sivrisinek sokmasıyla ya da bağırsak kurtlarıyla değil de ağız ve burun yoluyla vücuda girdiği artık bilindiğinden maske takma zorunluluğu getirilmişti, ne var ki bunlar hastalıkla en ön safta mücadele eden sağlık personeline bile yetmezken halkın geri kalanı için elde edilmesi imkânsız şeylerdi.

İlerici fikirlere sahip ilk kuşaktan İtalyan göçmenlerin çocuğu olan devlet başkanı, yeni yeni yükselmekte olan orta sınıfın ve işçi sendikalarının oylarıyla daha birkaç ay önce seçilmişti. Tüm Del Valle ailesinden akrabaları, dostları ve tanıdıkları gibi babam da, başkanın yapmayı düşündüğü ve muhafazakârlar için pek de uygun olmayan reformlar yüzünden ona güvenmiyordu; ayrıca başkan, eski ailelerin Kastilya-Bask soyadlarına sahip olmayan bir sonradan görmeydi, ama afetle yüzleşme biçimi açısından babam onunla hemfikirdi. Başkanın verdiği ilk emir, hastalığın bulaşmasını engellemek için evlere kapanmak olmuştu, ne var ki hiç kimse oralı olmayınca başkan olağanüstü hal ilan ederek geceleri sokağa çıkma yasağı koydu ve sivil halkın geçerli bir nedeni olmadan ortalıkta dolaşmasına para cezası, tutuklanma ve pek çok durumda dayak cezası getirdi.

Okullar, dükkânlar ve insanların genellikle toplandıkları daha başka yerler kapatılmıştı, ama bazı kamu binalarıyla bankalar açıldı, şehirlere erzak getiren kamyonlar ve trenler çalışmaya devam ediyordu, içki dükkânları da öyle, zira yüksek dozda aspirinle birlikte alınan alkolün mikrobu öldürdüğü varsayıyordu. Ağzına içki koymayan ve ecza yoluyla derde deva bulunabileceğine inanmayan Pía Teyzemin dediği gibi, bu alkol ve

aspirin bileşimi yüzünden zehirlenerek ölenleri kimse hesaba katmıyordu. Babamın korktuğu olmuştu: Polis, kurallara uyulmasını sağlamaya ve suç işlenmesini engellemeye yetişemiyordu, haklı olarak kaba kuvvet kullanmakla nam salmış olmalarına rağmen askerlerin sokaklarda devriye gezmesinden başka çare kalmamıştı. Bu durum karşısında muhalefet partileriyle aydınlar ve sanatçılar telaşa kapılarak yaygarayı kopardılar, yıllar önce kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere savunmasız işçilere karşı ordunun yaptığı katliamı unutamadıkları gibi, sivil halka sanki yabancı düşmanlarmış gibi süngü takarak saldırıya geçtikleri daha başka olaylar da akıllarından çıkmıyordu.

Peder Juan Quiroga Kilisesi, hastalığına deva arayan müminlerle dolup taşıyordu, pek çok vakada hastalar iyileşiyordu da, ne var ki hiç eksik olmayan inançsızlar, şayet San Pedro Tepesi'ndeki şapele kadar otuz iki basamaklı merdiveni çıkacak gücü varsa hastanın zaten iyileşmiş olduğunu söylüyorlardı. Ama iman sahiplerinin hevesi kırılmıyordu. Toplantı yasağı olduğu halde, başlarında iki piskoposla birlikte büyük bir kalabalık tapınağa gitme niyetiyle kendiliğinden toplanıvermiş, ama askerlerden gelen dipçik darbeleri ve atılan kurşunlarla dağıtılmıştı. On beş dakikaya kalmadan ortalıkta iki ölü ve altmış üç yaralı yatıyordu ki bunlardan biri o gece ölecekti. Piskoposların olayı resmen protesto etmeleri karşısında devlet başkanı hiç oralı olmadı, yüksek aşamalı rahipleri makamına kabul etmediği gibi sekreteri aracılığıyla onlara yazılı bir cevap göndererek "yasaya karşı gelen kişinin, Papa'nın kendisi bile olsa, demir yumrukle karşılaşacağını" bildirdi. Artık ondan sonra kimsede bir daha duaya çıkacak heves kalmadı.

Bizim ailede hastalığın bulaştığı tek bir kişi bile olmadı, zira hükümetin doğrudan müdahalesinden önce babam, öteki ülkelerin pandemiyle mücadele biçimlerini örnek alarak gerekli önlemlere çoktan başvurmuştu bile. Telsizi aracılığıyla kendi bıçkı fabrikasındaki ustabaşıyla iletişime geçti, son derece güvendiği Hırvat bir göçmen olan ustabaşı en iyi oduncularından ikisini ta Güney'den ona gönderdi. Babam adamların eline kendisinin bile kullanmayı bilmediği kadar eski tüfekler vererek her birini arazisinin bir ucuna dikti, ben ve ağabeyimin dışında her kim olursa girip çıkmasını engellemeleri görevini verdi. Uygulanması pek de kolay olmayan bir emirdi bu, öyle ya aile üyelerini silah zoruyla durdurmaları pek mantıklı olmazdı ama o adamların varlığı hırsızları caydırabilirdi. Akşamdan sabaha silahlı muhafızlara dönüşen oduncular evin içine girmiyorlardı; arabalıktaki ot şiltelerin üstünde yatıyorlar, aşçı kadının pencereden uzattığı yiyeceklerle karınlarını doyuruyorlardı, mikrop-tan korunsunlar diye babamın avuç dolusu aspirinle birlikte sınırsız olarak verdiği sert mi sert bir içkiyi içiyorlardı.

Babam, kendini korumak için savaşta etkinliği denenmiş Webley marka kaçak bir İngiliz tabancası satın almıştı; hizmetkârların avlusunda hedefe atış talimleri yaparken tavukları ürkütüyordu. Aslında beklenmedik bir şekilde çıkagelen insanlardan korktuğu kadar korkmuyordu virüsten. Normal zamanlarda şehirde çok fazla sayıda yerli, dilenci ve hırsız olurdu. Başka yerlerde yapılanlar tekrarlanırsa işsizlik artacak, yiyecek sıkıntısı baş gösterecek ve insanlar paniğe kapılacaklardı, bu durumda da o zamana kadar Kongre'nin önünde iş ve adalet isteyerek protesto eylemleri yapmakla yetinen bir dereceye kadar namuslu insanlar bile suç işlemek zorunda kalacaklardı, tıpkı Kuzey'de işsiz kalan madencilerin aç-

lıktan ve öfkeden gözleri dönerek şehri istila edip tifüsü yaydıkları zamanlarda olduğu gibi.

Babam kışı geçirmek üzere erzak da satın almıştı: çuvaldar dolusu patates, un, şeker, yağ, pirinç ve bakliyat, ceviz, salkım salkım sarmsak, kurutulmuş et, konserve yapmak üzere sandıklar dolusu meyve ve sebze. En küçüğü on iki yaşını yeni bitirmiş olan dört oğlunu, San Ignacio Okulu hükümetin emriyle kapanmadan önce Güney'e yollamıştı ama José Antonio başkentte kalmıştı, çünkü dünya normale döner dönmez üniversiteye girecekti. Seyahat etmek yasaklanmıştı ancak ağabeylerim son yolcu trenlerinden birine binmeyi başarmışlar, tren onları San Bartolomé İstasyonu'na kadar götürmüştü; Hırvat ustabaşı Kusanovic orada çocukları bekliyordu, onları yöredeki en zorlu oduncularla omuz omuza çalıştırmak üzere babamdan talimat almıştı. Şımarıklığın lüzumu yoktu. Çalışmak onları meşgul edecek ve sağlıklarını koruyacaktı, o arada evin içinde dolanıp rahatsızlık vermelerini de engellemiş olacaktı.

Annemle iki ablası Pía ile Pilar'a ve evdeki hizmetkârlara eve kapanıp hiçbir nedenle dışarı çıkmamaları sıkı sıkı tembih edilmişti. Gençliğinde geçirdiği verem nedeniyle annemin ciğerleri zayıftı, bünyesi dayanıksızdı, gribe yakalanmaya gelmezdi.

Pandemi bizim evin dünyaya kapalı yaşantısındaki rutin işleri pek etkilememişti. Oymalı maun tahtasından yapılma sokak kapısından girilen geniş ve karanlık antre, iki salona, kütüphaneye, misafirlerin ağırlandığı yemek salonuna, bilardo odasına ve kapısı kapalı duran bir başka odaya açılıyordu, bu son odaya "ofis" denmesinin nedeni, ezelden beri kimsenin göz atmadığı evraklarla dolu yarım düzine metal dolabın burada bulunmasıydı. Evin

ikinci bölümü, zemini Portekiz çinileriyle kaplı bir avluya bu birinci bölümden ayrılıyordu, ortasında suyun akmasını sağlayan mekanizması çalışmayan Mağrip işi bir havuzla saksılara dikilmiş bir yığın kamelya vardı burada; işte eve “kamelyalı büyük ev” adını veren de bu çiçekler olmuştu. Gündelik yaşamda kullanılan odaları birbirine bağlayan, camları pahlı kesilmiş bir galeri avlunun üç yanı boyunca uzanıyordu: yemek odası, oyun odası, dikiş odası, yatak odaları ve banyolar. Galeri yazın serin olur, kömür yakılan mangallarla kışın az çok ılık tutulurdu. Evin son bölümü hizmetkârların ve evcil hayvanların krallığıydı; mutfak, çamaşır tekneleri, kilerler, arabalık ve evdeki hizmetçilerin yattıkları acınası bir dizi hücre burada bulunuyordu. Annem bu üçüncü avluya pek ender girmiştir.

Burası baba tarafımdan büyükbabamın eviydi, onlar ölünce çocuklarına kalan hatırı sayılır tek şey burası olmuştu. Ama evin değeri on bir hisseye bölününce her birine pek az bir şey kalmıştı. Kardeşler arasında gelecekle ilgili vizyon sahibi tek kişi olan Arsenio, kardeşlerinin hisselerini küçük taksitler halinde satın almayı önermişti. Ötekiler başlangıçta bunu bir nimet olarak görmüşlerdi, zira babamın onlara anlattığı gibi, bu koskoca asırlık ev, sonu gelmez birtakım yapısal sorunlarla karşılaşacakları anlamına geliyordu. Aklı başında hiç kimse burada yaşamazdı, oysa onun çocukları ve ileride doğacak olanlar için geniş bir mekâna ihtiyacı vardı, onların yanı sıra artık çok yaşlı olan kaynanası ve onun eline bakan evde kalmış iki baldızı da yanındaydı. Daha sonraları, vaat ettiği taksitleri gecikerek ödemeye başlayınca ve sonunda ödemeleri tümünden kesince kardeşleriyle arası açılmıştı. Aslında niyeti onları kandırmak değildi. Şansını denemeye karar verdiği birtakım parasal fırsatlar çıkmıştı karşısına ve geri kalan borcunu faiziyle birlikte ödemeye kendi kendine

söz vermişti, ne var ki yıllar bir ertelemeden ötekine geçip gitmiş, sonunda borçlar unutulmuştu.

Ev aslında bakımsız, köhne bir yerdi, ama arazisi iki sokak arasında geniş bir alanı kaplıyordu ve her iki sokaktan da girişi vardı. Sana gösterebilmek için elimde bir fotoğrafı olsun isterdim, Camilo, çünkü benim bütün hayatım ve anılarım orada başlamıştır. O koca malikâne, ekonomik çöküşten önce, büyükbabamın çok çocuklu bir klanın ve hizmetkârlarla bahçıvanlardan oluşan bir ordunun başında hâlâ saltanat sürdüğü zamanlardaki göz alıcı ışıltısını çoktan kaybetmişti, hizmetkârlar evi tertemiz tutarlar, bahçeyi çiçekler ve meyve ağaçlarıyla dolu bir cennete çevirirlerdi, bahçedeki camlı limonluğun içinde başka iklimlere has orkideler yetiştirirlerdi, o zamanlar eski aileler arasında âdet olduğu gibi bahçede Grek mitolojisinden alınma dört tane mermer heykel vardı, bunlar kabristandaki mezar taşlarını yontan aynı yerel zanaatkârlar tarafından yontulmuştu. O yaşlı bahçıvanlar yoktu artık, babama bakılırsa yeni gelenler bir alay işe yaramaz aylaktan başka bir şey değildi. “Bu gidişle ayrıkotları bütün evi yutacak,” deyip dururdu babam ama sorunu çözmek için de hiçbir şey yapmazdı. Doğa uzaktan seyretmek için çok güzel görünürdü ona ama dikkatini vermesine değmezdi, mesaisini gelir getiren işlere harcaması daha doğruduydu. Malikânenin azar azar harabeye dönüşmesini pek dert etmiyordu, çünkü burada yalnızca gerekli olduğu süre boyunca oturmayı düşünüyordu; evin hiçbir değeri yoktu ama arazi bir harikaydı. Yıllarca beklemesi gerekse de, yeteri kadar değer kazandığında burayı satmayı tasarlıyordu. Basmakalıp bir düsturu bellemişti: Ucuza alıp pahalıya satmaktı bütün istediği.

Üst sınıftan insanlar, kamu binalarının, pazaryerlerinin ve güvercin kakalarıyla kaplı tozlu meydanların uzağındaki şık mahallelere doğru yer değiştirmekteydi. Bi-

zimki gibi evleri yıkıp yerlerine ofis binaları ve orta sınıfa hitap eden apartmanlar inşa etme merakı almış yürümüşü. Başkent dünyanın en ücra şehirlerinden biriydi, hâlâ de öyledir, aşağı tabakadan insanlar sömürge zamanından beri anacaddeleri oluşturmuş o sokakları giderek işgal ettikçe, babam da dostlarının ve ahbablarının gözünde kötü duruma düşmemek için ailesini başka bir yere taşımak zorunda kalacaktı. Annemin arzusu üzerine elektrik tesisatı ve helalar yaptırarak evin bir bölümü yenilemişti ama geri kalan her yer sessiz sedasız çürüyüp gitmekteydi.

2

Anneannem bütün günü galeride, yüksek arkalıklı bir koltukta oturup pinekleyerek geçirirdi, anılarına öylesine dalmış olurdu ki altı yıldan beri ağzından tek bir kelime bile çıkmamıştı. Annemden hayli büyük olan Pía ve Pilar teyzelerim de aynı evin içindeydiler. Teyzele-
rimden birincisi tatlı bir kadıncağızdı, bitkilerin huylarından iyi anlardı, insanların hastalıklarına deva olmak için ellerini kullanmakta üstüne yoktu. Yirmi üç yaşındayken, on beşinden beri âşık olduğu ikinci dereceden bir kuzeniyle evlenmesine ramak kalmış, ama gelinliğini giymek hiç kısmet olmamıştı, çünkü sözlüsü düğünden iki ay önce ansızın ölüvermişti. Ailenin izin vermediği otopsi yapılmayınca, ölümünü kalbinde doğuştan gelen bir bozukluğa yormuşlardı. Pía Teyzem kendini hayatının tek aşkıdan dul kalmış olarak kabul etmiş, kapkara matem giysilerine bürünerek başka talipleri kabule asla yanaşmamıştı.

Pilar Teyzem, ailesindeki bütün öteki kadınlar gibi güzeldi, ama öyle görünmemek için elinden geleni ardına koymaz, kadınlara yakıştırılan erdemleri ve süs eşyalarını alaya alırdı. Gençliğinde ona kur yapmaya kalkışan gözüpek birkaç genç olmuştu, ama teyzem onları korkutup kaçırmayı kendine iş edinmişti. Yarım yüzyıl daha

geç doğmadığına hep esef ederdi, zira öyle olsaydı Everest'e tırmanan ilk kadın olma tutkusunu yerine getirmiş olacaktı. Şerpa Tenzing Norgay ile Yeni Zelandalı Edmund Hillary bu tırmanışı 1953'te başarıyla tamamladığında Pilar Teyzem hüsrana uğrayarak hüüngür hüüngür ağlamıştı. Uzun boylu, güçlü kuvvetli, çevik bir kadındı, tıpkı albaylar gibi otoriter bir mizaca sahipti; evde kâhya kadınmış gibi çalışır, hiç eksik olmayan tamir işlerini yürütürdü. Mekanik şeylere yatkınlığı vardı, evde kullanılacak el aletleri icat eder, bozuk şeyleri düzeltmek için aklına olmadık fikirler gelirdi, zaten bu yüzden onu yaratırken cinsini saptamakta Tanrı'nın hata ettiğini söylerlerdi hep. Yer sarsıntılarının ardından kiremitlerin değiştirilmesi işini yönetmek üzere çatıya tırmandığını ya da Noel yortusu için avluda tavuklarla hindilerin boğazlanmasına göz kulak olduğunu gören hiç kimse şaşkınlığa kapılmazdı.

Grip yüzünden uygulanan karantina bizim ailede pek az hissedilmişti. Normal zamanlarda hizmetçiler, aşçılar ve çamaşırcı kadın ayda yalnızca iki kez dışarı çıkarlardı; şoförle bahçıvanlar daha özgürdüler, çünkü erkekler personelden sayılmıyorlardı. Bunun tek istisnası Apolonio Toro'ydu, birkaç yıl önce yiyecek bir şeyler istemek üzere Del Valle'lerin kapısını çalmış olan bu çam yarması gibi delikanlı evde temelli kalmıştı. Onun öksüz olduğunu varsayıyorlardı, ama hiç kimse bunu araştırma zahmetine girişmemişti. Torito¹ sokağa pek ender çıkarıldı, çünkü daha önce birkaç kez olduğu gibi kendisine sataşacaklarından korkuyordu; onun o biraz da hayvani görünümü ve masum hali kötülüğe davetiye çıkarıyordu. Eve odun ve kömür taşımak, parkeleri cilalamak ve

1. Toro adının, Toro'cuk anlamında küçültme takısı -ito'nun eklenmiş hali. (Ç.N.)

aklını kullanmayı gerektirmeyen daha başka ağır işler onun göreviydi.

Annem pek sokulgan bir insan değildi, normal zamanlarda evden olabildiğince az çıkardı. Del Valle ailesinin toplantılarına giderken kocasına eşlik ederdi, aile o kadar kalabalıktı ki takvimin bütün günlerini yıldönümleri, vaftiz törenleri, düğünler ve cenazelerle doldurabilirdi ama bütün o gürültü patırtı başını ağrıttığından annem bunu da gönülsüzce yapardı. Yataktan çıkmamak ya da dağlardaki bir prevantoryuma gitmek istediğinde, sağlığının iyi olmadığı ya da yeniden gebe kaldığı bahanesine sığınır, geçirdiği bronşitten sonra orada kendini toplar ve dinlenmek için bunu fırsat bilirdi. Şayet hava iyiye, moda olur olmaz kocasının satın almış olduğu yepyeni otomobille kısa bir gezintiye çıkardı, intihar sayılabilecek şekilde saatte elli kilometrelik bir hıza erişebilen Ford T marka bir arabaydı bu.

“Günün birinde seni kendi uçağımla uçuracağım,” diye ona söz vermişti babam, oysa annemin ulaşım aracı olarak en son isteyeceği şey olurdu uçak.

Serüven düşünlerinin ve playboyların bir kaprisi olarak görülen havacılığa babam hayrandı. Bezlerden ve tahtalardan yapılma bu sivrisineklerin, tıpkı otomobiller gibi, parasını ödeyebilenlerin gelecekte erişebilecekleri araçlar olduğuna inanıyordu ve bunlara yatırım yapacak ilk kişilerden biri kendisi olacaktı. Bu konuyu enine boyuna düşünmüştü. Uçakları Amerika Birleşik Devletleri’nden ikinci el olarak satın alacak vergi ödemekten kurtulmak için söküp parçalara ayırarak ülkeye sokacak, sonra gerektiği biçimde montajlarını yaptırarak altın fiyatına satacaktı. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra kapıldığım kaprislerden biri uğruna onun bu rüyasını birtakım değişikliklerle gerçekleştirmek bana nasip olacaktı.

Violeta, 1920 yılının fırtınalı bir gününde, beş oğlu olan bir ailenin ilk kızı olarak dünyaya gelir. Daha doğduğu andan itibaren olağanüstü olaylar hayatına damga vurur: Birinci Dünya Savaşı'nın etkileri hâlâ hissedilmektedir, İspanyol gribi Güney Amerika kıyılarına çoktan ulaşmıştır.

Violeta, sadece Violeta'nın yıkıcı kalp kırıklıkları ve tutkulu ilişkilerle, yoksulluk ve zenginlikle, korkunç kayıplar ve muazzam mutluluklarla dolu yüz yıllık yaşamının değil; aynı zamanda asırlık bir tarihe tanıklık eden kadın hakları mücadelesi, zorbarların yükselişiyle düşüşü ve sonuçta bir değil iki pandeminin şekillendirdiği hayatının öyküsüdür.

Unutulmaz tutkusu, kararlılığı ve mizah anlayışı nedeniyle ömür boyu büyük değişimler yaşayan bir kadını anlatan Alende, okurlarını bir kez daha hem büyüleyici hem de dokunaklı bir destanla baş başa bırakıyor.

#şiliedebiyatı #aile #büyükbuhran #darbe #kadinhakları #yüzyıl #mektup

